

Народна музика та її багатожанровість в українському дитячому музичному фольклорі

Михайло Вацьо

Народна музика та її багатожанровість додає чимало різних життєвих функцій та є їх логічним завершенням. Народні ігри, танці, жарти, народні пісні – саме той матеріал, який сприяє розвитку музично-творчих здібностей, дає можливість проявити власні творчі нахили.

Враховуючи що молодший вік є особливо перспективний в розвитку музичного сприймання, необхідне достатнє музичне навантаження на пам'ять дітей. Воно створює запас вражень і формування інтересу до народної музики.

Широке використання музики свого народу в навчанні, у дітей молодшого шкільного віку підвищує рівень їх музичного приймання, яке має більш осмислене, емоційне, що виявляється в стійкій, постійній увазі дітей до уроку, в намаганні більше дізнатися про творчість різних композиторів, частіше слухати рідну музику. Музично-естетичний смак буде розвиватися більш успішно тоді, коли дітей будуть навчати слухати, співати, аналізувати свою народну музику.

Щоб успішно виховувати музичну культуру школярів на основі національної художньої культури, потрібно самому бути глибоко переконаним у життєдайній силі народної творчості, любити і насолоджуватися народною музикою. Слід розуміти, що інтерес сучасної педагогіки до народних джерел – це не ностальгія чи модна ретроспектива, а усвідомлення і шана до тих колосальних духовних зусиль отень попередніх поколінь, які зумовили сьогоденний рівень культури нашого суспільства [5 ,с.46].

Термін «дитячий фольклор» був вперше застосований ученими на початку ХХ століття. Цим терміном характеризувалися твори усної народної творчості, які адресувалися дітям і виконувалися як дорослими, так і дітьми. А. Іваницький розглядає дитячий фольклор як багатожанрову систему, що складається із прозових, речитативних, пісенних та ігрових творів. До дитячого фольклору він відносить як творчість дітей, так і твори, що виконуються для

дітей дорослими. Г. В. Довженок і К. М. Луганська дитячий музичний фольклор розглядають як поліфункціональне і поліжанрове явище, в якому поєднуються два напрями успадкування фольклорної традиції від дорослих до дітей і від дітей до дітей [2,с.24]. Специфіка дитячого фольклору полягає в тому, що життя дітей тісно пов'язане з життям дорослих, але в дитини є своє світосприйняття. Тому до дитячого фольклору можна віднести як поезію дорослих, що адресована дітям, так і дитячу творчість. Проте те, що побутує в дитячому середовищі не завжди є власне дитячою творчістю. Значна частина запозичена з фольклору дорослих і пристосована до дитячого середовища.

В багатьох дитячих піснях та іграх згадуються такі часи та події, що давно загублені в пам'яті народу. Дитячий фольклор допомагає історикам, етнографам краще зрозуміти життя та побут, культуру наших пращурів. Дитячі пісні побудовані переважно на традиційних розспівах. Слухаючи їх із раннього віку, діти засвоюють народний співочий словник, що покладено до основи всієї народної музичної творчості. Крім цього, традиційні дитячі пісні розвивають у дітей не тільки творчі музичні здібності, а й виконавчі можливості, музичний слух і пам'ять, легені, дихання, голосовий апарат. Таким чином, спів сприяє зміцненню здоров'я дітей [2,с.24].

Учені різних країн неодноразово доводили, що діти, які виховуються під спів і казку матері, мають розвинені естетичні почуття, лагідну вдачу і добрий розум.

У навчальному посібнику «Український фольклор» І.Є.Руснак диференціює роди і жанри фольклору, зауважуючи: «Соціально-побутові функції, способи виконання, поєднання текстів з мелодією, інтонацією, рухами, танцями тощо зумовили родові, жанрові, тематичні, образні й поетичні різноманітності словесного народного мистецтва. За науковою класифікацією жанр – тип художньої форми (казка, пісня, прислів'я)» [3,с.58].

Відповідно дослідниця усної народної творчості описує три роди мистецтва, в яких інтегровано й музичний фольклор:

- 1) епос, серед творів якого розрізняють казкову і не казкову прозу;

2) лірика, основними пластами якої є обрядові і власне ліричні пісні. До обрядових пісень належать календарно-обрядові (колядки, щедрівки, посівальні, водохресні, веснянки, гаївки, великодні, маївки, купальські, петрівчані, жниварські, косарські) та родинно-обрядові (весільні, похоронні, голосіння). До власне ліричних – родинно-побутові (пісні про кохання, гумористичні та сатиричні пісні) та соціально-побутові (козацькі, чумацькі, ремісницькі та ін.) пісні.

3) драма, яка об'єднує календарно-обрядові (вертеп, різдвяна драма, Маланка, великодня драма, весняно-літні ігри, купальське дійство, обжинкове дійство тощо) і родинно-обрядові (з нагоди народження дитини, новосілля та ін.) фольклорні твори; рудименти давніх обрядів містять народні хороводи й ігри: «Дід», «Подоряночка», «Перепілка» тощо [3, с. 59].

Фахівці зазначають, що епічні, ліричні, драматичні та ліро-епічні твори поділяють на жанри – пісенні (колядки, щедрівки, думи, пісні, балади тощо) та прозові (казки, міфи та ін.), деякі з них мають багато різновидів.

Найдавнішими українськими народними піснями є календарно-обрядові, які тісно пов'язані із аграрним календарем. Дослідники фольклору так пояснюють їх появу: «Створені вони в язичницькі часи, коли людина вірила у свою духовну єдність з Космосом. Щоб вплинути на грізну природу, умилювати її, вона вдавалася до магічних дій-обрядів, супроводжуючи їх танцями, іграми, замовляннями і піснями. Зашифрувавши у пісні магічні слова, люди беззастережно вірили в їх могутність, як і в могутність природи. Із часом ця віра почала втрачатись, але залишилися любов і повага до поетичного слова, в т.ч. до обрядових пісень, які створюють урочистий, святковий, радісний настрій, приносять естетичну насолоду» [3, с. 59].

Календарно-обрядові пісні виконують колективно в хороводах та іграх, у яких поєднані образне слово, мелодію, танцювальні рухи, драматичну дію, тим самим створюється художня цілісність.

Так, з приходом весни діти вже співали веснянки та гаївки, пісні з іграми та танцями, де органічно поєднувались слово, мелодія та рух. Дитячі пісні-заклички – це типова календарна поезія, в основі якої лежить реальне

змалювання картин природи, людської праці, труднощів і перешкод, які долає людина, підкорюючи природу. Форма заклички в поєднанні зі жвавою, часто танцювальною ритмікою, безпосередніми звертаннями до явищ природи, рослин, тварин надає оптимістичного колориту пісням, викликає почуття бадьорої впевненості у своїх силах, в тому, що людина може примусити сили природи служити собі на користь.

Іди, іди, дощику,
Зварю тобі борщику
В новенькому горщику
Та й поставлю на вербі,
Щоби їли комарі.

О. Семенов, досліджуючи окремі жанри дитячого музичного фольклору, не розмежовує музично-поетичний фольклор і власне поетичний. Згідно з її концепцією, твори дитячого фольклору належать до таких жанрів, як колискова музична поезія, пестушки та потішки, календарна поезія, заклички-приказки, повсякденні вірші-пісні, жартівливі пісеньки, рухливі ігри, дражнилки, лічилки, гуморески, скоромовки, загадки, казки та розповіді-байки [4, с. 97].

Жартівливі пісеньки – це переважно пісні з динамічним казковим сюжетом, які зображують знайомих дітям представників тваринного світу в несподівано трагічних або комічних ситуаціях («Два півники», «Бігло, бігло козенятко», «Зайчику, зайчику»).

Багатствами вигадки, динамікою, художньою виразністю відзначаються дитячі пісні-ігри. Давні за походженням, сполучені з танцями та музикою, ігри були пов'язані з трудовими процесами і виконувалися в давнину переважно молоддю. В наш час вони майже повністю перейшли у дитячий репертуар. В рухливих народних піснях-іграх зустрічаємо хороводи. Хоро, хорос – коло, що нагадує сонячний диск, є символом гармонії. Хороводи присвячували порам року, святам, важливим подіям у житті народу. Відомі хороводи «А ми просо сіяли», «Мак», «Огірочки», «Грушка» відображають трудові землеробські процеси, користуються любов'ю серед дошкільників і молодших школярів.

Окремі хороводні ігри, що походять від дівочих танців-хороводів («Перепілка», «Подоланочка») найбільш популярні серед дівчаток [5, с. 48].

Забавлянка – це і гра, і дія, і пісенька. Їх можна умовно поділити на ігри: з голівкою, пальчиками, ніжками, підкиданням. Забавлянки супроводжують перші рухи дитини. Вони спонукають дитину до активної дії, будять позитивні емоції, сприяють фізичному розвитку дитини, розвивають мовлення та інтелект, формують моральні цінності, привчають до охайності й дисципліни.

Існує багато інших жанрів дитячого музичного фольклору, що відображають дитяче світосприйняття, зокрема такі як заклички, примовки, колядки, щедрівки, пісні з казок, пестушки, прозивалки та багато інших.

Музична культура людини невід’ємна від культури народу, до якого вона належить або серед якого живе. Тож педагогам потрібно реалізувати концепцію музичного виховання школярів на основі української культури, мови, народної творчості і фольклору. В узагальненому вигляді вона полягає у визначенні провідної ролі музично-пісенного фольклору в естетичному вихованні дітей; у зверненні до народної музичної творчості крізь призму її життєвих зв’язків із духовним, матеріальним та практичним світом людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гадалова І. Народна пісня – основа формування музично-естетичної культури молодших школярів / І. М. Гадалова // Початкова школа. - 1991. - №2. – С.49-50.
2. Іваницький А. Український музичний фольклор: підручник для вищих учбових закладів / А. І. Іваницький – Вінниця: НОВА КНИГА, 2004. – 320с.
3. Руснак І. Є. Український фольклор: навчальний посібник. / І. Є. Руснак. – К.: Видавничий центр «Академія», 2010. – 304с. (Серія «Альма-матер»).
4. Семенов О. М. Український фольклор: Навчальний посібник. / О. М. Семенов. – Глухів: РВВ ГДПУ, 2004. – 256 с.
5. Український дитячий музичний фольклор у художньому розвитку молодших школярів: навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів, на пряму підготовки «Початкова освіта». / Автор М. В. Вацьо. – Вінниця, 2015. – 120 с.